

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Z dwóch następny wtóruje pośledniemu - analiza historycznojęzykowa wybranych leksemów wyrażających w polszczyźnie następstwo

Author: Małgorzata Broszko

Citation style: Broszko Małgorzata. (2019). Z dwóch następny wtóruje pośledniemu - analiza historycznojęzykowa wybranych leksemów wyrażających w polszczyźnie następstwo. W: W. Wilczek (red.), "Bogactwo polszczyzny w świetle jej historii. T. 7" (S. 28-40). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Z dwóch następny wtóruje pośledniemu – analiza historycznojęzykowa wybranych leksemów wyrażających w polszczyźnie następstwo

MAŁGORZATA BROSZKO

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wyjątkowość języka polega m.in. na jego zmienności, na tym, jak użytkownicy dostosowują go do swoich potrzeb. Tak jak zmienia się rzeczywistość pozajęzykowa, tak też ewoluuje język, który ją opisuje. Wielu interesujących odkryć możemy dokonać, sięgając wstecz, np. odkrywając związki etymologiczne między słowami współcześnie odległymi semantycznie albo analizując wyrazy, których nie łączy podstawa słotwórcza, a które należą do jednego pola znaczeniowego (na temat pól znaczeniowych zob. Tokarski, 1984: 11–12; Buttler, 1967). Niniejszy tekst jest poświęcony leksemom, które związane są znaczeniowo i wyrażają (lub wyrażały) w polszczyźnie pewien porządek, kolejność, następstwo, czyli ‘następowanie czegoś po czymś’ (SJPPWN¹). Owa sekwencja dotyczyć może różnych porządków, a samo występowanie zjawisk w danej kolejności może mieć odmienny charakter, co szczególnie zauważalne jest przy zestawieniu takich leksemów (pojęć) jak ogólniejsze *następny*, *kolejny*, *pośledni* z konkretniejszymi *drugi* i *wtóry* (wszystkich ich dotyczy niniejszy tekst). Jednak ta-

¹ Wykaz wykorzystanych słowników wraz z ich oznaczeniami znajduje się na końcu artykułu.

kie zdanie jak np. „Jesteś moim drugim... jesteś moim kolejnym odkryciem” (NKJP) dobitnie pokazuje podobieństwa i różnice między omawianymi słowami. Niejednoznaczność wymienionych pojęć i rozbieżności między nimi, a przede wszystkim ich etymologia i rozwój znaczeń to zagadnienia, którym poświęcony jest ten artykuł.

Następny

W tytule artykułu znajduje się wyraz *następstwo*, co może świadczyć, iż właśnie leksemy z tego gniazda słowotwórczego uznane zostały przeze mnie za najistotniejsze w omawianym polu. Tym bardziej że – jak się okaże – wyrazy o podstawie *nastąp*, *następ* użyte zostały przez autorów słowników, które będę cytować, do opisanego znaczenia wszystkich omawianych przeze mnie wyrazów.

Leksem *następny* obecnie występuje w polszczyźnie jako przymiotnik – ‘następujący po innym w kolejności czasowej lub przestrzennej’ – i jako rzeczownik – ‘ten, kto następuje po innym’ (WSJP). Zanotowany w piśmie został po raz pierwszy pod koniec XVI wieku (SBa) – w znanym obecnie znaczeniu ‘następujący po czymś, kolejny’ (SXVI). Omawiany leksem pochodzi od czasownika *następować*, *nastąpić*, czyli:

- ‘kolejno, po czymś pojawiać się, zdarzyć się, zacząć się, znaleźć się w jakimś miejscu lub sytuacji; często: zastąpić coś’ (99 użyć w tym znaczeniu w XVI wieku);
 - ‘powstać, zacząć się (bez elementu kolejności)’ (8);
 - ‘będąc w ciągłym ruchu znaleźć się w jakimś miejscu’ (7);
 - ‘stanąć na czymś, nadepnąć’ (4)
- i inne (wszystko SXVI).

Interesujące może okazać się znaczenie związane z chodzeniem. *Nastąpić* to czasownik przedrostkowy od *stąpić*, *stąpać* – dziś książkowo ‘stawiać kroki’, także w związkach: *stąpać po cienkim lodzie*, *stąpać twardo po ziemi* (por. też *stopa*). Prasłowiańskie **stōpati* zna-

czyło 'stawiać nogi, stopy przy chodzeniu, stawiać kroki, iść, chodzić', a postać pokrewna **stōpiti* – 'postawić nogę, zrobić krok, stąpnąć' (WSJP). Pierwotne znaczenie czasownika *nastąpić*, *następować* to właśnie 'nadepnąć', być może pokrewne z 'iść za kimś', z którego rozwinęło się współczesne, znane od czasów najdawniejszych polskich tekstów pisanych 'kolejno, po czymś pojawiać się, zdarzyć się...', od którego najprawdopodobniej pochodzą derywaty *następstwo* czy właśnie *następny* 'kolejny, będący za (po) kimś, za (po) czymś' (SDun).

Kolejny

Słowniki synonimów (WSWB, SSP) jako wyraz bliskoznaczny do *następny* (obok *przyszły*, *nowy*, *późniejszy*) podają *kolejny*, czyli 'występujący w porządku następczym' (SJPPWN), ale żywe jest też znaczenie 'jeden z wielu', kiedy kolejność elementów nie jest istotna (por. „Jej strój mógłby być kolejnym dowodem na to, że jest połowa lat osiemdziesiątych” czy „W tym czasie pracami kolejnych trzech gabinetów kierowali: generał Władysław Sikorski, Stanisław Mikołajczyk i Tomasz Arciszewski” [NKJP]).

W najdawniejszych polskich tekstach, w których omawiany leksem się pojawia, ma on znaczenie 'następujący po sobie w określonym porządku': „Klucznik ma mieć na pieczy stróżę, kędy stróża kolejna Kmieca w dworzach” (GostGosp 56²) (SXVI) i jest to przymiotnik od słowa *kolej* (SXVI) w znaczeniu 'następstwo'. Polska postać *kolej* jest wtórna wobec wcześniejszej *koleja* (SBo).

Jeszcze w staropolszczyźnie *koleja* to 'ślad wyciśnięty kołami wozów, tor, droga' i 'ustalony porządek, następstwo według pewnego porządku' (w SXVI te same znaczenia, obok *koleja* pojawia się forma *kolej* oraz deminutivum *kolejka* – również 'kolejność, na-

² Skróty słownikowych źródeł przejęte są z cytowanych zbiorów leksykograficznych.

stępstwo według ustalonego porządku'). Omawiany rzeczownik jest wyrazem ogólnosłowiańskim, prasłowiańska **kolěja* to 'ślad pozostawiony przez koła, koleina' (SBo) i pochodzi od prasłowiańskiego **kolo* 'koło'.

Nie budzi wątpliwości, że znaczenie przenośne, metaforyczne 'ustalony porządek' rozwinęło się z podstawowego 'ślad koła', które wytacza pewien szlak, tor, drogę temu, który idzie za nim (od tego też *kolej* 'pociąg').

Zresztą leksem *ślad* również był istotny przy formowaniu się znaczeń wyrazów, które w polszczyźnie określają następstwo. Ślad koła ustala pewien szlak, kolejność, *następny* to ten, który następuje, stąpa, depcze po śladach, dawniej pewien porządek wyrażał leksem *pośledni* (po śladach).

Pośledni

Dzisiejsze znaczenie tego słowa to 'gorszy od innych tego samego rodzaju' (SJPPWN). Już autorzy SD notują ten leksem jako wychodzący z użycia – w znaczeniu znanym współcześnie: 'li-chy, drugorzędny, gorszego gatunku', a z kwalifikatorem *dawny* podają semantykę 'późniejszy, nowszy' („Przepatrz się w dziejach, tak dawnych, jak pośledniejszych” [KRAS. Rozm. 57]) (SD). Oba te znaczenia wywodzą się z pierwotnego.

Słowo *pośledni* pochodzi od wyrażenia przyimkowego **po slědě* – 'będący z tyłu, na końcu, ostatni'. W języku polskim jest poświadczane od XIV wieku – w etymologicznym znaczeniu, np. „Zydzicie się, ac wam w zwiestuję, cso ma wam przyć w napośledniejszych dniach” (BZ Gen 49, 1), „A szedшы z Sochot stany rozbili w Etan na poślednich krajach puszczej” (BZ Ex 13, 20) (SStp).

Według SXVI na początku doby średniopolskiej wyraz *pośledni* określał:

- kolejność w czasie (144 odnotowane użycia), przestrzeni (23) i tekście (30): 'następny, późniejszy, kolejny, drugi z dwu (posiadający

cechy poprzednika, ostatni, ostatni, o którym była mowa), np. „Chociaż nie zaraz wszystko było na początku Kościoła we mszy, co teraz jest (ponieważ pośledni papież niektóre rzeczy przyczynili)” (WujJud 235v), „Przywileje pośledniejsze po przywileju króla Ludwika [...] są dane osobom pewnym [...]” (SarnStat 68);

- ocenę: ‘gorszy, mniej ważny, drugorzędny (mniej skuteczny, niekorzystny, gorszego gatunku)’, np. „A jako sprawiedliwość nie jest pierwsza nad prawdę, tak niechaj też wiara pośledniejsza nad sprawiedliwość będzie” (OrzRozm E3v, O3v), „Dobry stan Rzeczypospolitej pośledniejszy jest u niego niżli własne pożytki, to jest pilniejszy swych pożytków niżli pożytków Rzeczypospolitej” (Mącz 314d, 496b) (SXVI).

Jeszcze SWil notuje trzy znaczenia:

- ‘tylny, zadni’ – „Nie wierz fortunie, co siedzisz wysoko, miej na poślednie koła pilne oko”,
- a poza nim omówione powyżej na podstawie SXVI:
- ‘gorszego gatunku, pospolity’ – *poślednia mąka, wino poślednie, ludzie pośledni*;
- przen. ‘późniejszy, młodszy, drugi, ostatni’ – „Zgadzą się na to dawni i pośledniejsi lekarze”, „Pliniusz pośledniejszy” (SWil).

Ze znaczeniem etymologicznym związany jest pokrewny leksem *pośladek* – współcześnie ‘jedna z dwóch części ciała, silnie umięśniona, znajdująca się między plecami a udami’ (WSJP). Wyłącznie w takim znaczeniu omawiany wyraz był notowany w najdawniejszych polskich tekstach (od XVI wieku). Jest to zawężone dawniejsze znaczenie: ‘tył, część najbardziej oddalona od przodu’, od tego także ‘okres najbardziej oddalony w czasie, koniec’, ‘ostatnia część, reszta’, dial. ‘tylna część wozu, półwozie tylne’ (SBo).

Znaczenie wtórne – ‘gorszy’ – odnaleźć można w (również pokrewnym etymologicznie) wyrazie *upośledzony*. Ten przymiotnik o znaczeniu ‘wykazujący pewien niedorozwój umysłowy, przejawiający ograniczenie umysłowe’ (SDun) jest dawnym imiesłowem od czasownika *upośledzić* – ‘stawiać w gorszej sytuacji, czynić gorszym od innych’ („Jego sytuacja finansowa upośledzała go w stosunku do reszty rodziny”) (SDun). Jeszcze w SWil *upośledzić kogoś* znaczy ‘ubliżać komu, nie okazywać mu należnych względów,

szacunku' i 'odmawiać czego komu, ujmować' („Natura go upośledziła”).

Oba znaczenia ('gorszy' i 'ostatni') łączy leksem *poślad* – od XVI wieku po współczesność to 'ziarno gorszego gatunku pozostałe po wywianiu zboża' (SXVI, SJPPWN), a więc to, które zostało na koniec, ostatnie, w związku z tym gorsze. Nie wiadomo, który element był istotniejszy: bycie na końcu czy bycie gorszym, jednak połączenie tych cech (także dawna dwuznaczność przymiotnika *pośledni*) pokazuje, że w naszej kulturze to, co na końcu, uznawane bywa za gorsze, mniej skuteczne, być może zbędne. Niestety dostępne źródła leksykograficzne nie dają odpowiedzi na pytanie, które słowo jest wcześniejsze: *pośladek* 'tyłek, zad' czy *upośledzony* 'gorszego gatunku', jednak, jak pisała Krystyna Kleszczowa w odniesieniu do leksyki erotycznej (która podobnie jak tematy związane z ludzką seksualnością, nieczystościami i przywarami stanowi tabu językowe [por. Krawczyk-Tyrpa, 2001: 16]): „zawężenie znaczenia burzy stosunki semantyczne w gnieździe słowotwórczym” (Kleszczowa, 1993: 79–80), które przekształca się zgodnie ze zmianami semantycznymi centrum. Mogło być więc tak, że ze względu na negatywne skojarzenia sensu wyrazu *upośledzić* jego derywaty zostały niejako „skazane” na ujemnie wartościowane desygnaty.

Drugi, wtóry

Istnieją w polszczyźnie też inne, neutralne słowa wyrażające pewną ustaloną kolejność, są to oczywiście liczebniki porządkowe. Istotnym dla wyrażania następstwa wydaje się leksem *drugi*.

Kim lub czym jest *drugi*? A może: który to *drugi*? Pytanie z pozoru banalne, jednak współczesny słownik języka polskiego podaje aż cztery odpowiedzi co do znaczeń leksemu *drugi*:

- ‘wyraz informujący, że dany obiekt zajmuje w pewnym ciągu lub porządku miejsce, które scharakteryzować można, używając liczby dwa’, np. *drugie piętro, drugi rok*;
- ‘inny niż ten, o którym była mowa’, np. *drugi brzeg; jeden to, drugi tamto*;
- ‘podobny do kogoś, czegoś’ („Żaden z szaleńców, któremu marzy się kariera drugiego Hitlera, nie dostanie szansy, by to marzenie zrealizować”);
- ‘mogący zastąpić kogoś lub coś’, np. *druga matka, drugi dom* (WSJP).
Okazuje się, że nie tak istotną, jak by się wydawało, rolę odgrywa tu liczba dwa. Tak też było w historii.

Liczebnik *dwa* należy do wyrazów ogólnosłowiańskich (por. scs. *два*, czes. *dva*, ros. *dwa* [два], słow. *dva*) i od zawsze oznacza liczbę dwa. Notowany jest od XIV wieku (SBo), w języku polskim ma wiele derywatów, m.in. *dwanaście, podwójny, dwunożny, dwojaki, dwoisty, dwójka*. A gdy ktoś zajął miejsce numer dwa, mówimy o nim *drugi*. Liczebnik główny *dwa* i liczebnik porządkowy *drugi* poza nagłosowym *d* nie mają za dużo wspólnego³. Supletywizm jest wskazówką, że jedno z pokrewnych semantycznie słów miało pierwotnie mieć inne znaczenie – nie było to *dwa*.

Wyraz *drugi* notowany jest od XIV wieku. Pochodzi od prasłowiańskiego **drugъ* – rzeczownika o znaczeniu ‘człowiek lub przedmiot związany czymś z otoczeniem, członek jakiegoś zespołu, ‘przyjaciel, powiernik, kolega’ (por. *druh*) (SBo, SPsł). Już na gruncie prasłowiańskim wyraz ten uległ adiektywizacji, skąd właściwa przymiotnikom końcówka: **ъjb*. Początkowo **drugъjb* oznaczał ‘jednego z wielu (ludzi złączonych w oddział wojskowy)’ (SBA). Następnie określał kogoś ‘innego z wielu’, ‘innego z dwu’ – ‘innego w obrębie pary’ (SPsł). Taka semantyka rozwinęła się także w zwrotach *drugъ druga* ‘kolega kolegę’, *drugъ drugu* ‘kolega koledze’ wtórnie interpretowanych jako ‘kolega innego’, ‘kolega innemu’ (SBo). W końcu *drugi* nabrał znaczenia ‘następujący w kolejności po pierwszym’.

³ Oczywiście oprócz związku znaczeniowego.

Prasłowiański **drugъ*, później polski *drug* przekształcony został w *drucha* [sic!] prawdopodobnie przez analogię do ekspresywnych rzeczowników z *-ch*, jak np. *brach* od *brat*. Dzisiejsza pisownia zde-terminowana została najprawdopodobniej przez wymowę ukraińską lub czeską (SBo), jednak związki etymologiczne (a co za tym idzie: dawne semantyczne) oddaje alternacja *h* : *ż* : *g* w wyrazach *druh*, *drużyna*, *drugi*.

Od staropolszczyzny przez wiek XVI *drugi* był zaimkiem o znaczeniu 'inny, nie ten, *alius*' (także w funkcji rzeczownikowej 'ktoś inny, coś innego'). Był to też liczebnik porządkowy znaczący to, co dziś: 'następny w kolejności bezpośrednio po pierwszym', 'z dwóch nie pierwszy' (SStp). Istotne jest, że w XVI wieku znaczenie podane tu jako pierwsze (zaimek) jeszcze znacząco dominowało nad drugim (liczebnik)⁴ (SXVI). Potwierdzać to może fakt, że słownik łacińsko-polski z tego okresu jako odpowiednik *secundus* notuje jeszcze *wtóry* (SMącz). W kolejnych wiekach słowo *drugi* używane było już przede wszystkim jako liczebnik, ale wieloznaczny: 'następujący po pierwszym', 'następny', 'przeciwny, odwrotny', 'jeden z dwóch'. Leksem ten miał też znaczenie rzeczownikowe: 'inny człowiek' („O chleb tedy prosić nie będę, bom go krwawie zasłużył i należę do Niego równo z drugiemu”), 'jeden, pewien człowiek' („Choć też drugi miał dobrą suknię, to się ustroił w drelich pstry”) (SPas). Oznacza to, że dopiero w dobie średniopolskiej formowało się znane współcześnie znaczenie wyrazu *drugi*. Od wieku XIX jego semantyka (względem współczesności) doczekała się „małej stabilizacji”, słowo to używane było w kontekstach podobnych do dzisiejszych: 'następujący po pierwszym' (*być drugim na liście; tom drugi; rozdział drugi*), 'inny, nie ten, o którym była mowa' (*jeden płakat, a drugi się śmiał; jednemu gody, drugiemu głody*), 'podobny' (*drugi Cezar; kochać kogo jak drugiego ojca*) (SWil). U progu XX wieku podstawowym znaczeniem tego leksemu był liczebnik porządkowy od *dwa* (SW) i tak jest do dziś.

Zauważmy, że w polszczyźnie *drugi* (w znaczeniu 'następny', 'występujący po pierwszym') wyparł wyraz *wtóry*, także niepo-

⁴ Frekwencja odpowiednio 10 758 i 3007 (SXVI).

chodzący od *dwa*, ale od praindoeuropejskiego **an* ‘tam, gdzie indziej’ (SBo). W staropolszczyźnie (SStp) i nieco później (por. SKoch) leksem *wtóry* miał znaczenia podobne do dzisiejszych znaczeń leksemu *drugi*. Były to:

- ‘następujący bezpośrednio po pierwszym (domyślnym lub wymienionym), drugi w kolejności, *primum sequens, alter, secundus*’ (to znaczenie najczęstsze) (jak w zdaniu: „Ustawiamy, aby ociec mając syny, po śmierci żony wtórą pojąw, nie powinien był, niżliby dobrowolnie chciał, przerzeczonym swoim synom części dać dziedziennej” [Sul 75]);
- ‘następny po wymienionym (ale nie pierwszym), też: ponowny, *priorem (non primum) sequens*’ („O tem, jako miły Krystus po wtorem modleniu wrocil sie do swoich apostołow” [Rozm 609]);
- ‘inny (niż wymieniony wcześniej lub domyślny), *alius, diversus*’ („Napirzwe wąż tę to mądrość ma, iże gdyż ji chcą zabić, tedyć więc on [swą głowę] kryje [...]. Wtoreć przyrodzenie jest to węzewe, iże gdyż się on chce odmłodzić, tedyć więc on je gorskie korzenie” [Gn 172b]) (SStp).

Zwraca to uwagę na fakt, że „drugość”, „porządkowość” w języku polskim (i innych słowiańskich) nie wiąże i nie wiązała się z liczbą dwa, bo nienotowany jest odpowiedni liczebnik oparty na tym samym rdzeniu. Oczywiście mamy takie słowa jak *dwanaście, dwadzieścia, dwieście*, ale istniały obok nich liczebniki porządkowe *druginaście (duginaćcie)* i *wtórynaście (wtorynaćcie)* (SW). Walka *drugiego* z *wtórym* rozpoczęła się zapewne jeszcze na gruncie prasłowiańskim, o czym świadczą dzisiejsze odpowiedniki polskiego *drugi* w innych językach. Choć słowniki notują wyraz *wtóry* jako staropolski (SBa, SL), obecny (choć rzadko) był w języku (a przynajmniej w literaturze) jeszcze długo, nawet w wieku XIX, szczególnie w wyrażeniu przyimkowym *po wtóre* (SMic). Do dziś na swój sposób *wtóry* istnieje w polszczyźnie dzięki wielu derywatom, np.: *powtarzać, półtora, wtorek, wtórować, wtórny*.

Leksem *drugi* w zaskakujący sposób łączy człowieka związanego czymś z otoczeniem (kompana) i liczbę dwa, które pozornie nie mają wiele wspólnego. Ważnym ogniwem między nimi jest znaczenie ‘inny’, ‘nie ten, o którym była mowa’. Przy omawianiu

wspólnej historii słów *drugi* i *wtóry* istotna jest z kolei semantyka związana z wyrażaniem w polszczyźnie następstwa, a to następstwo nie ma żadnego związku z pierwotnymi, etymologicznymi znaczeniami wyrazów *drugi* i *wtóry*, choć leksemy te rozwinęły się w polszczyźnie jako synonimy.

Podsumowanie

Jak widać, kolejność jest wyrażana w języku za pomocą wielu wyrazów opartych na różnych rdzeniach i o różnej etymologii. Oczywiście znaczenie tych słów bywa różnie sprofilowane i zależy od kontekstu – jak znaczenie każdego słowa. Trudno w języku o całkowitą synonimię (na temat synonimii zob. Skorupka, 1987: VI; Małczewski, 1985: 165–166), tym bardziej w polu dotyczącym pojęć abstrakcyjnych (które zazwyczaj są nie tyle wieloznaczne, co niejednoznaczne), a za takie uważam następowanie czegoś po sobie według określonego układu.

Omówione słowa nie w każdym kontekście oznaczają następstwo (znaczenia 'inny', 'podobny', 'jeden z wielu'), co też jest znaczące. Pokazuje to m.in., z czym w naszej kulturze bywa kojarzone bycie kolejnym, pojawienie się później.

Trzy pierwsze omawiane słowa: *następny*, *kolejny*, *pośledni* mają związek z pozostawianiem śladów i podążaniem za kimś, pojawianiem się po kimś, za kimś. Dawniejsze lub po prostu inne znaczenia związane są też z naśladowaniem (ponownie *ślad*) (jak *drugi Hitler*, *kolejny Cezar*). Wszystkie słowa, a więc też *drugi* i *wtóry*, zyskały interesującą semantykę przed podziałem słowiańszczyzny, już na gruncie polskim były niejednoznaczne, miały obok znanych dziś znaczenia bliskie etymologicznym, co mogłoby sugerować, że samo pojęcie następstwa, kolejności zrodziło się w umysłach Słowian stosunkowo późno, ale nie można odnosić wniosków z analizy pięciu wyrazów do całego języka. W niektórych kontekstach, ze względu na polisemię, wyrazami bliskoznacznymi do *następny*

będą *nowy, późniejszy, też inny* (WSWB) – a te do dziś zachowały znaczenia etymologiczne (por. SBo).

Zadziwiające mogą być szczególnie zmiany znaczeń wyrazów *drugi* (od *druh*) i *pośledni*, co potwierdza, że sięgając wstecz, możemy dokonać wielu interesujących odkryć. Te mówią wiele o kulturze i sposobie myślenia użytkowników języka.

Źródła i literatura

Źródła

- Bańko M., red., 2005: *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych* PWN. Warszawa – **WSWB**.
- Bańkowski A., 2000: *Etymologiczny słownik języka polskiego*. T. 1–2. Warszawa – **SBa**.
- Boryś W., 2005: *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków – **SBo**.
- Doroszewski W., red., 1958–1969: *Słownik języka polskiego*. T. 1–11. Warszawa – **SD**.
- Drabik L., Kubiak-Sokół A., Sobol E., 2015: *Słownik języka polskiego* PWN. Warszawa – **SJPPWN**.
- Dunaj B., red., 1996: *Słownik współczesnego języka polskiego*. T. 1–2. Warszawa – **SDun**.
- Górski K., Hrabec S., red., 1962–1983: *Słownik języka Adama Mickiewicza*. T. 1–11. Wrocław – **SMic**.
- Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W., red., 1900–1927: *Słownik języka polskiego*. T. 1–8. Warszawa – **SW**.
- Koneczna H., Doroszewski W., red., 1965–1973: *Słownik języka Jana Chryzostoma Paska*. T. 1–2. Wrocław – **SPas**.
- Kucała M., red., 1994–2012: *Słownik polszczyzny Jana Kochanowskiego*. T. 1–5. Kraków – **SKoch**.
- Kurzowa Z., red., 1998: *Słownik synonimów polskich*. Warszawa – **SSP**.
- Linde S.B., 1807–1814: *Słownik języka polskiego*. T. 1–6. Warszawa – **SL**.
- Mayenowa M.R., red., 1966–(2012): *Słownik polszczyzny XVI wieku*. T. 1–(36). Wrocław-Warszawa-Kraków – **SXVI**.
- Mączyński J., 1564: *Lexicon Latino Polonicum*. Königsberg – **SMącz**.

Narodowy Korpus Języka Polskiego. Dostępny w Internecie: <http://nkjp.pl> [data dostępu: 31.10.2016] – **NKJP**.

Sławski F., red., 1974–2001: *Słownik prastowiański*. T. 1–8. Wrocław – **SPsł**.

Urbańczyk S., red., 1953–2002: *Słownik staropolski*. T. 1–11. Kraków – **SSp**.

Zdanowicz A. [i in.], 1861: *Słownik języka polskiego*. Wilno – **SWil**.

Żmigrodzki P., red., 2007–: *Wielki słownik języka polskiego*. Dostępny w Internecie: <http://wsjp.pl> [data dostępu: 10.10.2016]. Kraków – **WSJP**.

Literatura

Buttler D., 1967: *Koncepcje pola znaczeniowego*. „Przegląd Humanistyczny”, nr 2, s. 41–59.

Kleszczowa K., 1993: *Izolowanie leksyki erotycznej*. W: *Eros, psyche, seks*. Red. R. Piętkowa. Katowice, s. 77–86.

Krawczyk-Tyrpa A., 2001: *Tabu w dialektach polskich*. Bydgoszcz.

Malczewski J., 1985: *Szkolny słownik terminów nauki o języku*. Warszawa.

Skorupka S., red., 1987: *Słownik wyrazów bliskoznacznych* [Wstęp]. Warszawa.

Tokarski R., 1984: *Struktura pola znaczeniowego (studium językoznawcze)*. Warszawa.

Małgorzata Broszko

Of the Two, the Following One Accompanies the Last One.
A Historical Linguistics Study
of Chosen Lexemes that Express Sequence in Polish

Summary

The article studies chosen words semantically related to expressing sequence in Polish (contemporarily and non-contemporarily); the words include *następny* [following], *kolejny* [next], *pośledni* [last], and *drugi/wtóry* [second]. The author pre-

sents their etymology and former meanings, shows how in the course of time their semantics has been changing and shaping itself, and points to similarities and differences in their meanings.

Key words: historical linguistics, semantics, sequence

Малгожата Брошко

*Из двух следующих последует за последним –
лингво-исторический анализ избранных лексем,
выражающих очередность в польском языке*

Резюме

В статье рассматриваются избранные слова, семантически связанные с выражением очередности в польском языке (на современном этапе или прежде): *następny, kolejny, pośledni, drugi* и *wtóry* (русск. *следующий, очередной, последующий, второй*). Автор представляет их этимологию и прежние значения, показывает, как с течением времени изменялась и преломлялась их семантика, а также выявляет сходства и различия в их значениях.

Ключевые слова: история языка, семантика, очередность